

รูปแบบการบูรณาการทางสังคม ของแรงงานข้ามชาติในประเทศไทย

อภิชาติ จำรัสฤทธิรงค์*, สุรียพร พันพิ่ง**,
จรัมพร โห้ล้ำยอง, เฉลิมพล แจ่มจันทร์***,
กัญญา อภิพรชัยสกุล**** และ สิริจันทร์ญา ไช้เขียว*****

บทคัดย่อ

จากการคาดประมาณจำนวนแรงงานข้ามชาติในประเทศไทยจากประเทศเมียนมา กัมพูชา และลาวว่าอาจมีถึง 4.55 ล้านคน และมีจำนวนมากที่อยู่ในประเทศไทยมาเป็นเวลานาน การศึกษาครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สภาวะและความเป็นอยู่ การปรับตัวและทักษะ และพฤติกรรมที่เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันในสังคมของแรงงานเหล่านี้ และทำยที่สุดเพื่อศึกษาการบูรณาการทางสังคมของแรงงานเหล่านี้เข้ากับสังคมไทย การศึกษานี้ใช้ข้อมูลจากการสำรวจแรงงานข้ามชาติในประเทศไทย พ.ศ. 2557 และข้อมูลการสำรวจสภาวะทางสังคม วัฒนธรรม และสุขภาพจิตคนไทย พ.ศ. 2557 ผลการศึกษาพบว่า แรงงานข้ามชาติในจังหวัดอุบลราชธานี หนองคาย ตราด และสงขลา (เฉพาะแรงงานข้ามชาติจากประเทศเมียนมา) มีการบูรณาการทางสังคมกับสังคมไทยอย่างสมบูรณ์กว่าที่อื่น ในขณะที่เดียวกันในหลายจังหวัด การบูรณาการยังไม่สมบูรณ์ หรือไม่พึงประสงค์ กล่าวคือเป็นการผสมกลมกลืนหรือการกลืนวัฒนธรรม การเกิดสังคมแยกตัว หรือการเกิดประชากรชายขอบขึ้นในหมู่แรงงานข้ามชาติในภาพรวมแรงงานจากประเทศลาว และแรงงานที่มีอาชีพรับจ้าง จะมีการบูรณาการทางสังคมได้ดีกว่าแรงงานจากประเทศอื่น และอาชีพอื่น นโยบายการพัฒนาสู่สังคมพหุวัฒนธรรมที่สมบูรณ์และเป็นเชิงบวก จึงควรคำนึงถึงเชื้อชาติ สภาพภูมิศาสตร์ การเป็นจังหวัดชายแดนหรือติดทะเลที่มีลักษณะเฉพาะและการประกอบอาชีพของแรงงานข้ามชาติเป็นสำคัญด้วย

คำสำคัญ: แรงงานข้ามชาติ แรงงานจากเมียนมา การบูรณาการทางสังคม การถูกกลืนทางวัฒนธรรม
สังคมแยกตัว ประชากรชายขอบ สังคมพหุวัฒนธรรม

* ศาสตราจารย์เกียรติคุณ สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

** รองศาสตราจารย์ สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

*** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

**** นักปฏิบัติการวิจัย สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

***** นักวิจัยโครงการ สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

The Typology of Social Integration of Cross border Migrant Workers in Thailand

Aphichat Chamrathirong*, Sureeporn Punpuing**,
Charamporn Holomyong, Chalernpol Chamchan***,
Kanya Apipornchaisakul**** and Sirinya Kaikeaw*****

Abstract

It is estimated that by the end of 2015 Thailand contains a total of 4.55 million cross-border migrant workers (CBMW) from Myanmar, Cambodia and Lao PDR, and many of these CBMW have been living in Thailand for a long time. This research had the objective to assess the well-being, adaptation, attitudes and behavior of CBMW in the context of living with Thai people in Thai society. This study also examined the degree of success of the different processes to which the CBMW have optimally integrated. Data are from the Survey of cross-border Migrant Workers 2014 and the Thai National Survey of Social, Cultural, and Mental Health Status 2014. It is found that overall, Lao CBMW and CBMW working in wage labor jobs are better integrated in Thai society than those from other countries or occupations. CBMW in UbonRatchathani, Nongkhai, Trad, and Songkhla have more successfully integrated into the local Thai community than elsewhere. CBMW integration in many other provinces has not been that successful. The failure to be properly integrated to the host society is categorized into the undesirable typologies of assimilation, separation and marginalization. If Thailand has an aim to create a harmonious multi-cultural society, then integration policy and programs of CBMW by nationality, geography, proximity to international land and sea borders, and occupation have to be seriously considered.

Keywords: Cross-border Migrant Workers, Social Integration, Assimilation, Marginalization, Multi-Cultural Society

---

* Emeritus Professor, Institute for Population and Social Research, Mahidol University

** Associate Professor, Institute for Population and Social Research, Mahidol University

*** Assistant Professor, Institute for Population and Social Research, Mahidol University

**** Researcher, Institute for Population and Social Research, Mahidol University

***** Project Researcher, Institute for Population and Social Research, Mahidol University

คำนำ

เมื่อสิ้นสุดปี 2558 ได้มีรายงานจากการจัดทำกรงทะเบียนแบบ One Stop Service ของสำนักบริหารแรงงานต่างด้าวว่ามีจำนวนแรงงานข้ามชาติจาก 3 ประเทศเพื่อนบ้าน อันได้แก่ ประเทศเมียนมา ประเทศกัมพูชา และประเทศลาว ที่ได้รับอนุญาตทำงานในประเทศไทยมีประมาณ 1 ล้านคนในจำนวนนี้ส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่มาจากประเทศเมียนมา ทั้งนี้คิดเป็นสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 77 ของแรงงานข้ามชาติจาก 3 ประเทศเพื่อนบ้านที่ได้รับอนุญาตทำงานทั้งหมด (สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว, 2559) แต่จากการประเมินขององค์กรและหน่วยงานต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแรงงานข้ามชาติ คาดว่าจำนวนแรงงานข้ามชาติสูงกว่าจำนวนนี้หลายเท่าตัว ถ้าหากรวมจำนวนแรงงานข้ามชาติที่เข้าเมืองแบบไม่ถูกต้องตามกฎหมาย หรือผู้ที่ไม่ได้จดทะเบียนและอยู่ในระบบของภาครัฐ ซึ่งสะท้อนว่าแรงงานข้ามชาติที่มีทั้งหมดน่าจะไม่น้อยกว่า 3 ล้านคนทั่วประเทศ (Sciortino & Punpuing, 2009) นักวิจัยด้านประชากรศาสตร์ได้ทำการคาดประมาณจำนวนแรงงานข้ามชาติจาก 3 สัญชาติ ตั้งแต่ปี 2559-2564 โดยคาดว่าจำนวนแรงงานข้ามชาติจาก 3 สัญชาติ จะมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างมากจาก 3.7 ล้านคน ในปี 2559 เป็น 4.3 ล้านคนในปี 2564 (การเคหะแห่งชาติ, 2558) การคาดประมาณเมื่อสิ้นปี 2558 โดยใช้ข้อมูลจากทะเบียนแรงงานและการจดทะเบียน one stop service ของคณะกรรมการความสงบแห่งชาติ (คสช.) ก็เชื่อว่าแรงงานดังกล่าวรวมทั้งครอบครัว มีจำนวนมากถึง 4.5 ล้านคน (ปัทมา อภิชาติ สุริย์พร ורתัย และกัญญา, 2558)

จำนวนแรงงานข้ามชาติที่อยู่ในประเทศไทยมีจำนวนมากมายเช่นนี้ คงเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะตั้งแต่ต้นทศวรรษที่ 19 ประเทศไทยประสบปัญหาการขาดแคลนแรงงานไม่มีฝีมือ หรือระดับกึ่งฝีมือ ในภาคอุตสาหกรรมและครัวเรือน เนื่องจากการเกิดที่ลดลง ทำให้โครงสร้างอายุของประชากรได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก จากที่เคยเป็นประชากรเยาว์วัยในอดีต ได้กลายเป็นประชากรสูงวัยในปัจจุบัน และกำลังจะสูงวัยยิ่งขึ้นอย่างรวดเร็วในอนาคต ประชากรวัยแรงงาน มีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะประชากรวัยแรงงานที่มีอายุ 25-39 ปี มีแนวโน้มลดลงมากที่สุด ซึ่งประชากรกลุ่มอายุ 25-39 ปี นี้ ถือเป็นกลุ่มแรงงานหลักที่สร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่เศรษฐกิจของประเทศมากที่สุด (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2556) ยิ่งกว่านั้นประชากรที่อยู่ในวัยแรงงานเหล่านี้มีแนวโน้มที่จะอยู่ในระบบการศึกษาสูงขึ้น ทำให้แรงงานไทยประเภทไม่มีฝีมือ หรือระดับกึ่งฝีมือ มีแนวโน้มขาดแคลนมากขึ้นอีก ประเด็นสำคัญในขณะนี้คือ แนวทางในการบรรเทาปัญหาการลดลงของประชากรวัยแรงงานประการหนึ่ง คือ การเพิ่มจำนวนแรงงานจากแรงงานในประเทศเพื่อนบ้าน (ยงยุทธ ชนิษฐา และลลิตา, 2556) การที่ประเทศไทยประสบกับปัญหาการขาดแคลนกำลังคนในวัยแรงงานดังกล่าว และโครงสร้างเศรษฐกิจยังพัฒนาออกจากการพึ่งพิงแรงงานราคาถูกไม่ได้ทั้งหมด ได้ทำให้มีความกดดันที่ต้องมีการจ้างงาน หรือนำเข้าแรงงานจากประเทศอื่นๆ โดยเฉพาะแรงงานข้ามชาติจาก 3 ประเทศที่มีพรมแดนติดกับประเทศไทย ได้แก่ ประเทศเมียนมา กัมพูชา และลาว โดยกว่า 30 ปีที่ผ่านมา ประเทศไทยได้กลายเป็นจุดหมายปลายทางหลักของแรงงานข้ามชาติจากประเทศเมียนมา กัมพูชา และลาว เรื่อยมา (Huguet & Chamrathirong, 2011)

แรงงานข้ามชาติและครอบครัวจากประเทศเพื่อนบ้านทั้งสามประเทศดังกล่าว มีจำนวนมากกว่า 4 ล้านคน หรือร้อยละ 6 ของประชากรไทย ซึ่งนับว่าสูงมาก แรงงานเหล่านี้เมื่อได้เข้ามาอยู่เป็นเวลานานก็มีแนวโน้มที่จะตั้งรกรากถาวร หรือกึ่งถาวรในประเทศไทยในสัดส่วนที่สูงขึ้นด้วย (Boonchalaksi, Chamrathirong & Huguet, 2012) เมื่อแรงงานข้ามชาติเหล่านี้ได้เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลานาน ตามหลักมนุษยธรรมจำเป็นต้องมีนโยบายที่จะดูแลสุขภาวะของทุกคน ดังนั้น ผู้กำหนดนโยบายจึงให้ความสนใจกับกลยุทธ์การปรับตัว หรือ

การบูรณาการเข้ากับสังคมไทยของแรงงานข้ามชาติ เพื่อเป็นประโยชน์ในการอาศัยอยู่ร่วมกันในสังคมระหว่างกลุ่มคนไทยและกลุ่มแรงงานข้ามชาติ รวมถึงการยอมรับสถานะของแรงงานข้ามชาติให้เป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย (Huguet & Chamrathirong, 2011)

จากการศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของแรงงานข้ามชาติในจังหวัดสำคัญในประเทศไทย พ.ศ. 2553 ได้มีการศึกษาถึงการผสมผสาน หรือบูรณาการชีวิตความเป็นอยู่ของแรงงานข้ามชาติเข้ากับคนไทย พบว่า การใช้ชีวิตที่ผสมกลมกลืนกับชุมชนไทยมีความแตกต่างกันไปตามเชื้อชาติของแรงงาน โดยแรงงานข้ามชาติจากประเทศเมียนมามีการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม หรือการใช้ชีวิตในมิติทางวัฒนธรรมกับสังคมไทยน้อยมาก ยิ่งกว่านั้น การใช้ชีวิตในมิติทางวัฒนธรรมของเชื้อชาติตนเองก็ยังถือว่าน้อยมากเช่นกัน แต่ในทางตรงกันข้าม สำหรับแรงงานข้ามชาติจากประเทศกัมพูชา และลาว การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมนั้นมีมากกว่าแรงงานข้ามชาติจากประเทศเมียนมาอย่างเห็นได้ชัด (อภิชาติ จรรย์พร และกัญญา, 2554)

การบูรณาการทางสังคมของแรงงานข้ามชาติสู่สังคมไทยจึงมีความสำคัญ เพื่อความราบรื่นของการอยู่ร่วมกัน และการพัฒนาทางสังคมโดยรวม ที่ไม่มีการกีดกันวัฒนธรรมของชุมชนใดๆ ตามที่กล่าวว่า บูรณาการทางสังคม (integration) โดยไม่มีการกลืนวัฒนธรรมของชนกลุ่มอื่น (assimilation) (สุชาติ และบงกช, 2554) ดังนั้น บทความนี้จึงมีความมุ่งหมายที่จะศึกษาการบูรณาการทางสังคมของแรงงานข้ามชาติจากประเทศเมียนมา กัมพูชา และลาว ในประเทศไทย โดยมุ่งศึกษาในพื้นที่ 14 จังหวัดที่ถูกเลือกตามเกณฑ์พื้นที่ที่มีจำนวนแรงงานข้ามชาติจาก 3 ประเทศเพื่อนบ้านที่อาศัยหรือทำงานอยู่มากที่สุดจากพื้นที่การดำเนินการของโครงการพหุมิตร 37 จังหวัด ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นจังหวัดที่มีการกระจุกตัวของแรงงานข้ามชาติสูง ซึ่งข้อมูลรายละเอียดในส่วนเนื้อหาของเนื้อหาและการวิเคราะห์ของโครงการฯ ได้รายงานไว้ใน “รายงานการสำรวจโครงการส่งเสริมการป้องกันเอ็ดสียในแรงงานข้ามชาติประเทศไทย (โครงการพหุมิตร-2) พ.ศ. 2557” (อภิชาติ และคนอื่นๆ , 2557) โดยการนำทฤษฎีของ Berry (1992, 1997, 2002) มาเป็นกรอบในการจำแนกประเภทของการบูรณาการของแรงงานข้ามชาติเข้าในสังคมไทย มองมิติการบูรณาการทางสังคมเป็น 2 มิติ คือ มิติการรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิม และมิติการปฏิสัมพันธ์กับคนไทย การวิเคราะห์ประกอบด้วยประเด็นด้านคุณธรรมในจิตสาธารณะ ความสัมพันธ์ของมนุษย์ พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับระเบียบของการอยู่ร่วมกันในสังคม พฤติกรรมการใช้ชีวิตประจำวันที่เกี่ยวข้องกับคนไทย และการเข้าร่วมงานประเพณี

ผลการศึกษาที่ได้จะสะท้อนการบูรณาการเข้ากับสังคมไทยที่แท้จริงที่เป็นแบบพึงประสงค์ในบริบทที่มีความแตกต่างในด้านพื้นที่ ภูมิศาสตร์ เชื้อชาติ และอาชีพ เพื่อให้ได้องค์ความรู้ และข้อมูลสำคัญที่จะสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง และเป็นฐานข้อมูลในการพัฒนากลยุทธ์การปรับตัว หรือการบูรณาการเข้ากับสังคม เพื่อเป็นประโยชน์ในการอาศัยอยู่ร่วมกันในสังคมระหว่างกลุ่มคนไทยและกลุ่มแรงงานข้ามชาติ อีกทั้งยังเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินนโยบายของภาครัฐและการปกครองส่วนท้องถิ่น ในการบริหารจัดการดูแลแรงงานกลุ่มนี้ได้เหมาะสม และมีประสิทธิภาพสูงสุด

วัตถุประสงค์

การศึกษานี้มีเป้าหมายหลักในการศึกษาสภาวะ การปรับตัว ทักษะ และพฤติกรรมเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันในสังคม และการเข้าร่วมกิจกรรมกับคนไทย ในกลุ่มแรงงานข้ามชาติจากประเทศเมียนมา กัมพูชา และลาว

และในที่สุดการศึกษาครั้งนี้จะชี้ให้เห็นการบูรณาการทางสังคมของแรงงานข้ามชาติเหล่านี้ในประเทศไทยที่มีความแตกต่างในด้านพื้นที่ภูมิศาสตร์ เชื้อชาติ และอาชีพ โดยมองมิติการบูรณาการทางสังคมเป็น 2 มิติ คือ มิติการรักษาวินัยธรรมดั้งเดิม และมิติการปฏิสัมพันธ์กันกับคนไทยโดยใช้ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แรงงานข้ามชาติโดยเปรียบเทียบกับคนไทย

วัตถุประสงค์เฉพาะประกอบด้วย (1) ศึกษาคุณธรรมที่เกี่ยวข้องกับจิตสาธารณะ และความสัมพันธ์ของมนุษย์ตลอดจนพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับระเบียบของการอยู่ร่วมกันในสังคมของแรงงานข้ามชาติ (2) ศึกษาพฤติกรรมที่แสดงถึงการปรับตัวของแรงงานข้ามชาติในสังคมไทย (3) ศึกษาพฤติกรรมที่แสดงถึงการบูรณาการเข้ากับสังคมไทยเปรียบเทียบกับปฏิสัมพันธ์กับคนชาติเดียวกัน จำแนกตามรายจังหวัด เชื้อชาติ และอาชีพของแรงงานข้ามชาติ และ (4) วิเคราะห์ลักษณะของการบูรณาการทางวัฒนธรรมและทางสังคมของแรงงานข้ามชาติในสังคมไทย

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) จากแหล่งข้อมูลสำคัญ 2 แหล่ง คือการสำรวจสภาวะทางสังคม วัฒนธรรม และสุขภาพจิต (ความสุข) คนไทย พ.ศ. 2557 และการสำรวจข้อมูลพื้นฐานของโครงการวิจัยประเมินผลโครงการส่งเสริมการป้องกันเอดส์ในกลุ่มแรงงานข้ามชาติในประเทศไทย พ.ศ. 2557

โครงการการสำรวจสภาวะทางสังคม วัฒนธรรม และสุขภาพจิต (ความสุข) คนไทย พ.ศ. 2557 ดำเนินการโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ซึ่งได้ร่วมมือกับกรมสุขภาพจิต สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ด้วยแบบสอบถามในระหว่างเดือนตุลาคม พ.ศ. 2557 ถึงมกราคม พ.ศ. 2558 จากจำนวนครัวเรือนตัวอย่างประมาณ 27,000 ครัวเรือน เพื่อให้ทราบถึงสภาพของสังคมไทยเกี่ยวกับพฤติกรรม ค่านิยม วัฒนธรรม และความสัมพันธ์กับสมาชิกในครัวเรือนของคนไทยในปัจจุบัน โดยกลุ่มตัวอย่างคือ บุคคลสัญชาติไทยที่มีอายุตั้งแต่ 15-59 ปี ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 50,536 ราย

ส่วนข้อมูลจากโครงการวิจัยประเมินผลโครงการส่งเสริมการป้องกันเอดส์ในกลุ่มแรงงานข้ามชาติในประเทศไทย พ.ศ. 2557 ดำเนินการภายใต้โครงการฟาร์มิตร์ที่ได้ลงปฏิบัติการในพื้นที่ 37 จังหวัดทั่วประเทศ โดยได้รับการสนับสนุนจากกองทุนโลกด้านเอดส์ไวรัสโรคและมาลาเรีย ข้อมูลพื้นฐานภายใต้โครงการการวิจัยประเมินผลดังกล่าวดำเนินการโดยสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดลโดยมีรายงานออกมาในปี 2557 (อภิชาติ และคณะ, 2557) ข้อมูลนี้ครอบคลุมแรงงานข้ามชาติที่เข้ามาทำงานในประเทศไทยเป็นระยะเวลาตั้งแต่ 3 เดือนขึ้นไป จาก 3 ประเทศที่มีพรมแดนติดกับประเทศไทย ได้แก่ เมียนมา กัมพูชา และลาว เนื่องจากโครงการฟาร์มิตร์ได้ลงปฏิบัติการส่งเสริมการป้องกันเอดส์ครอบคลุมสถานประกอบการทุกประเภทและทุกขนาดในพื้นที่โครงการทั้งสถานประกอบการที่มีใบอนุญาตและไม่มีใบอนุญาตถูกต้องตามกฎหมาย ดังนั้นประชากรหรือกลุ่มเป้าหมาย จึงหมายรวมถึงแรงงานข้ามชาติ อายุตั้งแต่ 15 ปีถึง 59 ปี ทั้งที่จดทะเบียน และไม่จดทะเบียน บัตรอนุญาตทำงานอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งทำงานหรือประกอบอาชีพในสถานประกอบการทั้งขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ ในการลงสำรวจข้อมูลพื้นฐานเพื่อความเหมาะสม และสอดคล้องต่อข้อคำถามและประเด็นการศึกษาที่ออกแบบไว้ในเครื่องมือ

การเลือกจังหวัดเพื่อทำการสำรวจข้อมูลพื้นฐานในครั้งนี้ ใช้วิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) โดยเลือก 14 จังหวัด ตามเกณฑ์พื้นที่ที่มีจำนวนแรงงานข้ามชาติจากประเทศเมียนมา กัมพูชา และลาว อาศัยหรือทำงานอยู่มากที่สุดจากพื้นที่การดำเนินการทั้งหมดของโครงการพหุมิตร 37 จังหวัด แต่เนื่องจากขณะทำการสุ่มตัวอย่างยังไม่มีตัวเลขรายงานจำนวนแรงงานข้ามชาติทั้งหมดที่เชื่อถือได้ จึงจำเป็นต้องใช้ตัวเลขคาดประมาณจำนวนแรงงานข้ามชาติจากภาคี หรือหน่วยงานที่รับผิดชอบการดำเนินงานโครงการพหุมิตรในแต่ละพื้นที่เป็นฐานในการสุ่มหรือเลือกจังหวัดก่อน

จังหวัดที่เลือกโดยเลือกแบบเฉพาะเจาะจง คือ จังหวัดที่มีแรงงานข้ามชาติจากประเทศเมียนมามากที่สุด 8 จังหวัด ได้แก่ กรุงเทพฯ นนทบุรี สมุทรปราการ สมุทรสาคร ระนอง ตาก สุราษฎร์ธานี และสงขลา จังหวัดที่มีแรงงานข้ามชาติกัมพูชามากที่สุด 3 จังหวัด ได้แก่ ระยอง ตราด สงขลา และจากประเทศลาว ได้แก่ อุบลราชธานี หนองคาย ขอนแก่น และบึงกาฬ

ในการสำรวจนี้ใช้เทคนิคโรวบอล (Snowball technique) หรือใช้วิธีการบอกต่อๆ กัน (chain-referral method) เพื่อหาตัวอย่างในการเก็บข้อมูล โดยการวางจุดผู้ให้ข้อมูล หรือผู้ให้สัมภาษณ์รายแรก (seeds) กระจายอยู่ในหลายๆ จุดของในแต่ละพื้นที่ที่เป็นพื้นที่การปฏิบัติงานโครงการพหุมิตรในจังหวัดนั้น ทั้งนี้เพื่อให้มีการกระจายและครอบคลุมผู้ให้ข้อมูลที่หลากหลาย และเป็นการลดค่าใช้จ่ายในการทำกรอบตัวอย่าง (sampling frame)

ในกระบวนการสุ่มตัวอย่างแบบโรวบอล (snowball technique) จำนวนตัวอย่าง หรือผู้ให้สัมภาษณ์ที่ได้จากการบอกต่อจากแต่ละจุด ผู้ให้ข้อมูลหรือผู้ให้สัมภาษณ์รายแรก (seeds) ถูกกำหนดไว้ที่ไม่เกินจุดละ 10 ราย กล่าวคือ ในแต่ละจังหวัดในการได้มาซึ่งตัวอย่างทั้งสิ้น 400 ราย จุดผู้ให้ข้อมูล หรือผู้ให้สัมภาษณ์รายแรกควรมีอย่างน้อยไม่ต่ำกว่า 40 จุด และการกระจายตัวของจุดผู้ให้ข้อมูลควรเป็นไปตามสัดส่วนการกระจายตัวของประมาณการจำนวนแรงงานข้ามชาติในแต่ละพื้นที่ดำเนินโครงการพหุมิตร (ในระดับอำเภอและระดับตำบล) และกระจายไปตามลักษณะอาชีพของแรงงานข้ามชาติที่มีในพื้นที่ ซึ่งหลักๆ ได้แก่ การประมง การประมงต่อเนื่อง และการก่อสร้าง

ในการสำรวจครั้งนี้เครื่องมือที่ใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมด ได้แก่ แบบสอบถามอย่างมีโครงสร้าง (Structured questionnaire) ใน 4 ภาษา คือ ไทย อังกฤษ พม่า และกัมพูชา ซึ่งในกระบวนการออกแบบและจัดทำแบบสอบถาม ได้ผ่านการทบทวนและพิจารณาจากหัวหน้าองค์กรภาคี ในโครงการ พหุมิตร แบบสอบถามประกอบด้วยข้อคำถามเกี่ยวกับลักษณะพื้นฐานของแรงงานข้ามชาติในด้านต่างๆ ความรู้ และพฤติกรรม ที่สอดคล้องตามดัชนีชี้วัดผลสำเร็จของโครงการตามแนวทางของ United Nations General Assembly Special Session on HIV/AIDS (UNGASS) และกองทุนโลกด้านเอดส์ วัณโรค และมาลาเรีย

โดยสรุปการสำรวจนี้ เก็บรวบรวมข้อมูลจากแรงงานข้ามชาติจากประเทศเมียนมาในกรุงเทพมหานคร 98 ราย นนทบุรี 305 ราย สมุทรปราการ 400 ราย สมุทรสาคร 404 ราย ระนอง 402 ราย ตาก 402 ราย สุราษฎร์ธานี 411 ราย และสงขลา 172 ราย แรงงานข้ามชาติจากประเทศกัมพูชา ในจังหวัดตราด 406 ราย ระยอง 402 รายและสงขลา 323 ราย และแรงงานข้ามชาติจากประเทศลาว ในจังหวัดอุบลราชธานี 134 ราย หนองคาย 103 ราย ขอนแก่น 71 ราย และบึงกาฬ 16 ราย

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาครั้งนี้ ได้เรียงลำดับการวิเคราะห์ดังต่อไปนี้ คือ เริ่มด้วยการศึกษาคุณธรรมที่เกี่ยวข้องกับจิตสาธารณะ และความสัมพันธ์ของมนุษย์ ตลอดจนพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับระเบียบของการอยู่ร่วมกันในสังคมของกลุ่มแรงงานข้ามชาติ เปรียบเทียบกับคนไทยในปีเดียวกัน (พ.ศ. 2557) ผลการศึกษาในชุดต่อมา คือ พฤติกรรมการใช้ชีวิตประจำวัน ที่แสดงถึงการปรับตัวของแรงงานข้ามชาติในสังคมไทย และผลกระทบในความเป็นอยู่ในมิติต่างๆ ทั้งที่เป็นตัวเงิน คือรายได้ และไม่เป็นตัวเงินอื่นๆ โดยพิจารณาว่ามีความเป็นอยู่ดีขึ้นมากน้อยอย่างไร ผลของการศึกษาในชุดสุดท้าย คือ พฤติกรรมของแรงงานข้ามชาติที่แสดงถึงการบูรณาการเข้ากับสังคมไทยเปรียบเทียบกับการปฏิสัมพันธ์กับคนชาติเดียวกัน โดยจะแสดงเป็นรายจังหวัด เชื้อชาติ และอาชีพของแรงงานข้ามชาติ การวิเคราะห์สุดท้ายนี้เป็นการแสดงถึงลักษณะของการบูรณาการทางวัฒนธรรมและทางสังคมของแรงงานข้ามชาติในสังคมไทย

ตาราง 1 เสนอการวิเคราะห์คุณธรรมในจิตสาธารณะและในความสัมพันธ์ของมนุษย์ และพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับระเบียบของการอยู่ร่วมกันในสังคมของกลุ่มแรงงานข้ามชาติจากประเทศเมียนมา กัมพูชา และลาว เปรียบเทียบกับคนไทยในช่วงอายุ 15–59 ปีใน พ.ศ. 2557 ผลปรากฏว่าในส่วนของคุณธรรมในจิตสาธารณะ และคุณธรรมในความสัมพันธ์ของมนุษย์ คนไทยมีคุณธรรมเหล่านี้ในระดับที่สูงกว่าแรงงานข้ามชาติ โดยรวมร้อยละของคนไทยที่ให้ความช่วยเหลือคนที่ต้องการความช่วยเหลือแม้ไม่ใช่ญาติ ทุกครั้งที่มีโอกาส คือ 33.6 ร้อยละของคนไทยที่ให้โอกาสคนอื่นก่อนตัวเองทุกครั้งที่มีโอกาส คือ 22.6 ร้อยละของคนไทยที่ตอบแทนผู้มีพระคุณที่ช่วยเหลือตนทุกครั้งที่มีโอกาส คือ 57.5 ร้อยละของคนไทยที่ยอมรับผิดและขอโทษในความผิดที่ทำ หรือมีส่วนร่วมรับผิดชอบทุกครั้งที่มีโอกาสคือ 38.4 และที่ยกโทษและให้อภัยอย่างจริงใจต่อผู้สำนึกทุกครั้งที่มีโอกาส คือ 33.6 ซึ่งทั้งหมดนี้สูงกว่าแรงงานข้ามชาติทุกประเทศอย่างเห็นได้ชัดเจน สำหรับพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับระเบียบของการอยู่ร่วมกันในสังคม ผลปรากฏว่าพฤติกรรมการไม่ทำการแข่งคิวเลย มีร้อยละที่สูงที่สุดคือในกลุ่มแรงงานข้ามชาติลาว คือ ร้อยละ 89.2 รองลงมาได้แก่ คนไทยเอง ร้อยละ 71.9 สุดท้ายพฤติกรรมการไม่ทิ้งของในที่สาธารณะเลย แรงงานข้ามชาติลาวก็ทำได้ดีที่สุดคือ ร้อยละ 81.8 รองลงมา ได้แก่ กัมพูชา (ร้อยละ 62.0) ระเบียบการอยู่ร่วมกันในสังคม ทั้ง 2 ประการนี้ แรงงานข้ามชาติจากประเทศเมียนมายังมีร้อยละที่ต่ำที่สุด

ตาราง 1 คุณธรรมในจิตสาธารณะ และในความสัมพันธ์ของมนุษย์ และพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับระเบียบของการอยู่ร่วมกันในสังคมของกลุ่มแรงงานข้ามชาติจากประเทศเมียนมา กัมพูชา และลาว เปรียบเทียบกับคนไทยอายุ 15–59 ปี พ.ศ. 2557

วิถีของการอยู่ร่วมกัน ในสังคม	แรงงานข้ามชาติ				
	เมียนมา (N =2,594)	กัมพูชา (N =1,040)	ลาว (N =324)	รวม (N =3,958)	ไทย (N =27,080)
คุณธรรมในจิตสาธารณะ					
– ให้ความช่วยเหลือคนที่ ต้องการความช่วยเหลือ แม้ ไม่ใช่ญาติ ทุกครั้งที่มีโอกาส	17.7	12.8	9.9	15.9	33.6
– ให้อีกคนอื่นก่อนตัวเอง ทุกครั้งที่มีโอกาส	12.6	12.1	6.5	12.1	22.6
คุณธรรมในความสัมพันธ์ของมนุษย์					
– ตอบแทนผู้มีพระคุณที่ช่วย เหลือตนทุกครั้งที่มีโอกาส	17.3	15.4	7.7	16.1	57.5
– ยอมรับผิดและขอโทษใน ความผิดที่ทำหรือมีส่วนร่วม รับผิดชอบทุกครั้งที่มีโอกาส	14.7	12.5	9.9	13.9	38.4
– ยกโทษและให้อภัยอย่าง จริงจังต่อผู้สำนึกผิด ทุกครั้งที่ มีโอกาส	10.0	14.1	7.1	10.9	33.6
ระเบียบของการอยู่ร่วมกันในสังคม					
– ไม่ทำการแข่งคิวเลย	44.4	64.0	89.2	53.6	71.9
– ไม่ทิ้งของในที่สาธารณะเลย	25.6	62.0	81.8	40.2	55.4

ในภาพรวมจะเห็นได้ว่าคนไทยและแรงงานข้ามชาติลาว มีคุณธรรมในจิตสาธารณะและในความสัมพันธ์ของมนุษย์ และพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับระเบียบของการอยู่ร่วมกันในสังคม ในขณะที่แรงงานข้ามชาติจากประเทศเมียนมาเป็นกลุ่มที่มีสัดส่วนของคุณธรรมในจิตสาธารณะและในความสัมพันธ์ของมนุษย์ และพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับระเบียบของการอยู่ร่วมกันในสังคมต่ำกว่าแรงงานจากประเทศลาว และกัมพูชา

ตารางที่ 2 เสนอการรายงานคุณภาพชีวิตของแรงงานข้ามชาติจากทั้ง 3 ประเทศ พ.ศ. 2557 ส่วนใหญ่แรงงานข้ามชาติจะรายงานว่ามีความคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นใน 3 มิติใหญ่ๆ คือ รายได้ดีขึ้น (ร้อยละ 86.5) ความเป็นอยู่ทั่วไปดีขึ้น (ร้อยละ 60.3) และสภาพการทำงานดีขึ้น (ร้อยละ 68.1) ในส่วนที่ดีขึ้นพอสมควร คือการเข้าถึงบริการด้านสุขภาพ ซึ่งรายงานว่าดีขึ้นมีอยู่ร้อยละ 49.5 มิติอื่นๆ ที่แรงงานข้ามชาติ รายงานว่าดีขึ้นต่ำกว่าร้อยละ 40 คือผู้ที่รายงานว่าที่อยู่อาศัยดีขึ้นมีอยู่ร้อยละ 32.7 รายงานว่าสภาพแวดล้อมที่อยู่ดีขึ้นมีอยู่ร้อยละ 37.0 ความปลอดภัยในชีวิตดีขึ้นมีอยู่ร้อยละ 28.3 เท่านั้น และที่รายงานว่าสภาพสังคมดีขึ้นมีอยู่เพียงร้อยละ 34.1 แสดงให้เห็นว่า

แม้ความเป็นอยู่เชิงเศรษฐกิจและรายได้จะดีขึ้น แต่ความพึงพอใจในสภาพสังคมทั่วไปและทางการอยู่อาศัยอาจจะยังไม่ดีขึ้นเท่าที่ควร อย่างไรก็ตามถ้าดูเฉพาะแต่ละประเทศ จะเห็นได้ว่าแรงงานข้ามชาติจากประเทศลาว มีคุณภาพชีวิตดีขึ้นมากในทุกๆ มิติ และขณะเดียวกันแรงงานข้ามชาติจากประเทศเมียนมา ส่วนใหญ่อาจยังมีปัญหาด้านที่อยู่อาศัยและความปลอดภัยในชีวิต เพราะมีเพียงร้อยละ 26.8 และ 18.3 ตามลำดับเท่านั้นที่รายงานว่ามิติทั้งสองนี้ว่าดีขึ้น

ตาราง 2 การรายงานคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในมิติต่างๆ ของแรงงานข้ามชาติจากประเทศเมียนมา กัมพูชา และลาว พ.ศ. 2557

คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในมิติต่างๆ	เมียนมา (N = 2,594)	กัมพูชา (N = 1,040)	สปป.ลาว (N = 324)	รวม (N = 3,958)
รายได้	85.7	86.9	92.3	86.5
ความเป็นอยู่ทั่วไป	57.2	60.5	84.3	60.3
– สภาพการทำงาน	70.6	55.7	87.7	68.1
– การเข้าถึงบริการด้านสุขภาพ	44.2	51.5	86.1	49.5
ที่อยู่อาศัย	26.8	36.1	69.1	32.7
สภาพแวดล้อมที่อยู่	35.1	31.3	70.7	37.0
ความปลอดภัยในชีวิต	18.3	41.4	66.0	28.3
สภาพสังคม	30.3	33.6	66.7	34.1

ตาราง 3 เสนอพฤติกรรมการใช้ชีวิตประจำวันที่เกี่ยวข้องกับคนไทยของแรงงานข้ามชาติจากประเทศเมียนมา กัมพูชา และ ลาวใน พ.ศ. 2557 ผลการศึกษาพบว่า แรงงานข้ามชาติมีพฤติกรรมการใช้ชีวิตประจำวันที่เกี่ยวข้องกับคนไทย โดยรวมถือว่าน้อยอยู่ ไม่ว่าจะเป็นการพูดภาษาไทยอย่างเดียวหรือปนกับภาษาท้องถิ่นเดิมหรือการใช้เสื้อผ้าเหมือนคนในพื้นที่ที่อยู่ปัจจุบัน หรือแม้แต่การซื้อขายนสินค้าที่ขายในตลาดในพื้นที่ที่อยู่ปัจจุบัน ตลอดจนการพูดคุยทักทายกับคนไทย หรือคบหาคนสนิทสนมกับคนไทย ถือว่ายังน้อยอยู่ ไม่ค่อยทำเป็นประจำ แต่อาจมีการทำบ้างเท่านั้น แต่ทั้งนี้มิข้อยกเว้น คือแรงงานข้ามชาติจากประเทศลาว ซึ่งมีพฤติกรรมในชีวิตประจำวันที่เกี่ยวข้องกับคนไทยมากที่สุดในทุกๆ ด้านดังที่กล่าวมาแล้ว ยกเว้นการพูดภาษาไทยอย่างเดียวที่ยังไม่ทำเป็นประจำ อาจเนื่องมาจากแรงงานข้ามชาติลาวสามารถใช้ภาษาลาวพูดในภาคอีสานที่ตนย้ายเข้ามาอยู่ได้อยู่แล้ว ซึ่งผลการศึกษาที่สอดคล้องกับงานของอภิชาติ และคนอื่นๆ, (2554)

ตาราง 3 พฤติกรรมการใช้ชีวิตประจำวันที่เกี่ยวข้องกับคนไทยของผู้ย้ายถิ่นแรงงานข้ามชาติจากประเทศ เมียนมา กัมพูชา และลาว พ.ศ. 2557

พฤติกรรมการใช้ชีวิตประจำวัน	ไม่ได้ทำเลย/ ไม่ค่อยทำ	ทำบ้าง	ทำเป็นประจำ	รวม	N
เมียนมา					
- พูดภาษาไทยอย่างเดียว	77.3	16.2	6.5	100.0	2561
- พูดไทยปนภาษาท้องถิ่นเดิม	56.6	30.4	12.9	100.0	2567
- ใส่เสื้อผ้าเหมือนคนในพื้นที่อยู่ปัจจุบัน	20.3	60.1	19.6	100.0	2556
- ซื้อสินค้าที่ขายในตลาดในพื้นที่อยู่ปัจจุบัน	17.7	53.8	28.4	100.0	2560
- พูดคุยทักทายกับคนไทย	65.4	29.6	5.0	100.0	2565
- คบหาสนิทสนมกับคนไทย	69.2	26.2	4.6	100.0	2561
กัมพูชา					
- พูดภาษาไทยอย่างเดียว	83.6	15.2	1.3	100.0	1038
- พูดไทยปนภาษาท้องถิ่นเดิม	35.7	12.1	25.3	100.0	1038
- ใส่เสื้อผ้าเหมือนคนในพื้นที่อยู่ปัจจุบัน	41.9	30.8	27.3	100.0	1037
- ซื้อสินค้าที่ขายในตลาดในพื้นที่อยู่ปัจจุบัน	37.2	31.8	31.0	100.0	1038
- พูดคุยทักทายกับคนไทย	65.5	23.9	10.6	100.0	1038
- คบหาสนิทสนมกับคนไทย	69.9	23.1	7.0	100.0	1038
ลาว					
- พูดภาษาไทยอย่างเดียว	72.8	17.6	9.6	100.0	324
- พูดไทยปนภาษาท้องถิ่นเดิม	15.4	13.6	71.0	100.0	324
- ใส่เสื้อผ้าเหมือนคนในพื้นที่อยู่ปัจจุบัน	0.3	1.2	98.5	100.0	324
- ซื้อสินค้าที่ขายในตลาดในพื้นที่อยู่ปัจจุบัน	0.6	2.2	97.2	100.0	324
- พูดคุยทักทายกับคนไทย	13.9	15.7	70.4	100.0	324
- คบหาสนิทสนมกับคนไทย	18.5	13.9	67.6	100.0	324
รวม 3 เชื้อชาติ					
- พูดภาษาไทยอย่างเดียว	78.5	16.1	5.4	100.0	3923
- พูดไทยปนภาษาท้องถิ่นเดิม	54.8	24.2	21.0	100.0	3929
- ใส่เสื้อผ้าเหมือนคนในพื้นที่อยู่ปัจจุบัน	24.3	47.5	28.2	100.0	3917
- ซื้อสินค้าที่ขายในตลาดในพื้นที่อยู่ปัจจุบัน	21.5	43.7	34.8	100.0	3922
- พูดคุยทักทายกับคนไทย	61.1	27.0	11.9	100.0	3927
- คบหาสนิทสนมกับคนไทย	65.2	24.3	10.5	100.0	3927

ตาราง 4 เสนอข้อมูลการเข้าร่วมงานประเพณีในวันสำคัญทางศาสนาของไทย ของแรงงานข้ามชาติจากประเทศเมียนมา กัมพูชา และลาว พ.ศ. 2557 ตารางนี้ชี้ให้เห็นว่า แรงงานข้ามชาติทั้งหมด ยกเว้นที่มาจาก

ประเทศลาว เข้าร่วมงานประเพณีของคนไทยในสัดส่วนที่ยังต่ำอยู่มากโดยเฉพาะแรงงานข้ามชาติจากประเทศเมียนมา ไม่ว่าจะเป็นในวันสำคัญทางศาสนาของไทย หรือของเชื้อชาติของเขาเอง รวมทั้งการร่วมพิธีกรรมหรืองานศพในกลุ่มคนไทย การทำบุญตักบาตรพระร่วมกับคนไทย กิจกรรมทางวัฒนธรรมและสังคมในชุมชนร่วมกับคนไทย และการร่วมงานปีใหม่กับคนไทย สำหรับแรงงานจากกัมพูชามีการเข้าร่วมปฏิสัมพันธ์กับคนไทยบ้าง เช่น ร่วมงานประเพณีในวันสำคัญทางศาสนากับคนไทยร้อยละ 37.3 และประการสุดท้าย แรงงานจากประเทศเมียนมาเข้าร่วมงานเชิงวัฒนธรรมกับคนไทยน้อยที่สุด

ตาราง 4 การเข้าร่วมงานประเพณีของคนไทยของแรงงานข้ามชาติจากประเทศเมียนมา กัมพูชา และลาว พ.ศ. 2557

การเข้าร่วมงานประเพณี ของคนไทย	เมียนมา (N = 2,594)	กัมพูชา (N = 1,040)	ลาว (N = 324)	รวม (N = 3,958)
ร่วมงานประเพณีกับคนไทย				
– ร่วมงานประเพณีในวันสำคัญทางศาสนาของคนไทย	8.9	37.3	74.1	21.7
– ร่วมงานประเพณีในวันสำคัญทางศาสนาของ เชื้อชาติท่านร่วมกับคนไทย	8.5	22.4	52.8	15.8
– ร่วมงานพิธีกรรมหรืองานศพในกลุ่มคนไทย	9.4	18.4	57.7	15.7
– ทำบุญตักบาตรพระร่วมกับคนไทย	9.4	16.7	78.4	17.0
– ร่วมกิจกรรมในเชิงวัฒนธรรมกับคนไทย	11.1	5.9	51.2	13.0
– ร่วมกิจกรรมทางสังคมในชุมชนร่วมกับคนไทย	11.8	23.8		20.3
– ร่วมงานปีใหม่กับคนไทย	13.2	21.4		20.9
ร่วมงานประเพณีกับคนชาติเดียวกัน				
– ร่วมงานประเพณีในวันสำคัญทางศาสนาของ เชื้อชาติแรงงานข้ามชาติเอง	51.3	48.0		56.4

จากตัวเลขในตาราง 4 การเข้าร่วมงานประเพณีในวันสำคัญทางศาสนาของคนไทย โดยแรงงานข้ามชาติมีเพียงร้อยละ 21.7 และมีความแตกต่างกันไปทั้ง 3 ประเทศ เมื่อเทียบกับการร่วมงานประเพณีในวันสำคัญทางศาสนาของเชื้อชาติของแรงงานข้ามชาติเอง ผลคือแรงงานเหล่านี้เข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวมากขึ้น ความแตกต่างดังกล่าวแสดงถึงระดับของการบูรณาการทางวัฒนธรรมของแรงงานข้ามชาติเข้าสู่สังคมไทย ซึ่งการบูรณาการที่ดีหรือที่สมบูรณ์ ควรต้องมีความเป็นการปฏิสัมพันธ์กับคนไทยได้ดี และรักษาวัฒนธรรมของตนไว้ได้ด้วย

การวิเคราะห์ต่อไป คือการนำทฤษฎีของ Berry (1992, 1997, 2002) มาเป็นกรอบในการจำแนกประเภทของการบูรณาการของแรงงานข้ามชาติเข้าในสังคมไทย การบูรณาการที่สมบูรณ์ คือ การมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับสังคมไทย แต่ยังคงรักษาวัฒนธรรมเดิมได้ (Integration) ถ้าไม่สามารถรักษาวัฒนธรรมของตนไว้ได้ ให้ถือว่าเป็นการถูกกลืนทางวัฒนธรรม (Assimilation) ถ้าแรงงานข้ามชาติอยู่แต่ในชุมชนของตนเอง โดยไม่มีปฏิสัมพันธ์กับคนไทย จะเกิดสังคมแยกตัวขึ้น (Separation) และถ้าแรงงานข้ามชาติส่วนใหญ่ไม่มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับคนไทย และไม่สามารถรักษาวัฒนธรรมของตนไว้ได้ด้วย แรงงานข้ามชาติในสังคมนี้ก็จะกลายเป็นประชากรชายขอบ (Marginalization)

ตารางที่ 5 แสดงผลจังหวัดที่แรงงานข้ามชาติมีการบูรณาการแบบต่างๆ ข้างต้น โดยเปรียบเทียบร้อยละของการเข้าร่วมงานประเพณีในวันสำคัญทางศาสนาของคนชาติเดียวกันของแต่ละจังหวัด กับร้อยละที่เป็นค่าเฉลี่ยของแรงงานข้ามชาติทั้ง 3 ประเทศรวมกัน ถ้าจังหวัดใดมีร้อยละดังกล่าวมากกว่าค่าเฉลี่ย ถือเป็นการเข้าร่วมมาก ถ้าน้อยกว่าค่าเฉลี่ยถือเป็นการเข้าร่วมน้อย และในขณะเดียวกันก็เปรียบเทียบร้อยละของการเข้าร่วมงานประเพณีในวันสำคัญทางศาสนาของคนไทยของแต่ละจังหวัด กับร้อยละที่เป็นค่าเฉลี่ยของแรงงานข้ามชาติทั้ง 3 ประเทศรวมกัน เช่นเดียวกัน ถ้ามมากกว่าค่าเฉลี่ยถือเป็นการเข้าร่วมมาก ถ้าน้อยกว่าค่าเฉลี่ยถือเป็นการเข้าร่วมน้อย จังหวัดที่มีการบูรณาการทางสังคมที่สมบูรณ์ คือจังหวัดที่มีเข้าร่วมประเพณีในวันทางศาสนาของคนชาติเดียวกันมาก และเข้าร่วมในวันทางศาสนาของคนไทยมากด้วยเช่นกัน

ตาราง 5 การเข้าร่วมงานประเพณีของคนไทยของแรงงานข้ามชาติ จากประเทศเมียนมา กัมพูชา และลาว พ.ศ. 2557

การบูรณาการทางวัฒนธรรม		การร่วมประเพณีในวันสำคัญทางศาสนาของคนชาติเดียวกัน จำแนกตามจังหวัด	
		เข้าร่วมมาก	เข้าร่วมน้อย
การร่วมประเพณีในวันสำคัญทางศาสนาของคนไทย	เข้าร่วมมาก	บูรณาการทางสังคมที่สมบูรณ์ Integration (21%, N=815) - อุบลราชธานี หนองคาย - สงขลา (เฉพาะเมียนมา) - ตราด	กลืน/ผสมกลมกลืน Assimilation (18%, N=721) - บึงกาฬ ขอนแก่น - สงขลา (เฉพาะ กัมพูชา) - ระยอง
	เข้าร่วมน้อย	สังคมแยกตัว Separation (20%, N=804) - ตาก - ระนอง	ประชากรชายขอบ Marginalization (41%, N=1618) - สมุทรปราการ นนทบุรี - สมุทรสาคร สุราษฎร์ธานี - กทม.
การบูรณาการทางวัฒนธรรม		การร่วมประเพณีในวันสำคัญทางศาสนาของคนชาติเดียวกัน จำแนกตามเชื้อชาติ	
		เข้าร่วมมาก	เข้าร่วมน้อย
การร่วมประเพณีในวันสำคัญทางศาสนาของคนไทย	เข้าร่วมมาก	บูรณาการทางสังคมที่สมบูรณ์ Integration (8.2 % , N=324) - ลาว	กลืน/ผสมกลมกลืน Assimilation (26.3%, N=1,040) - กัมพูชา
	เข้าร่วมน้อย	สังคมแยกตัว Separation (65.5 % , N=2,594) - เมียนมา	ประชากรชายขอบ - Marginalization
การบูรณาการทางวัฒนธรรม		การร่วมประเพณีในวันสำคัญทางศาสนาของคนชาติเดียวกัน จำแนกตามอาชีพ	
		เข้าร่วมมาก	เข้าร่วมน้อย

ตาราง 5 (ต่อ)

การร่วมประเพณี ในวันสำคัญทางศาสนา ของคนไทย	เข้าร่วมมาก	บูรณาการทางสังคมที่สมบูรณ์ Integration (14.9 %, N=589) - รับจ้าง	กลืน/ผสมกลมกลืน Assimilation (12.9%, N=510) - ประมง
	เข้าร่วมน้อย	สังคมแยกตัว Separation (24.5 %, N=969) - ประมงต่อเนื่อง	ประชากรชายขอบ Marginalization (47.7%, N=1,890) - ก่อสร้าง - โรงงานอุตสาหกรรม

ผลปรากฏว่า จังหวัดที่มีการบูรณาการทางสังคมที่สมบูรณ์มากกว่าจังหวัดอื่นๆ หรือมากกว่าค่าเฉลี่ยของแรงงานข้ามชาติทั้งหมด คือ จังหวัดอุบลราชธานี หนองคาย ตราด สงขลา (กลุ่มแรงงานจากประเทศเมียนมา) ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นจังหวัดชายแดนหรือติดทะเล ส่วนจังหวัดที่ติดชายแดนหรือติดทะเลที่ไม่มีการบูรณาการแบบที่พึงประสงค์เกิดเป็นสังคมแยกตัว (โดยเปรียบเทียบ) ได้แก่ ระนอง และตาก จังหวัดที่แรงงานข้ามชาติได้รับการบูรณาการแบบผสมกลมกลืนหรือถูกกลืน (เปรียบเทียบกับค่าเฉลี่ยของทั้งหมด) ได้แก่จังหวัดเหล่านี้ คือ ระยอง ขอนแก่น บึงกาฬ สงขลา (กลุ่มแรงงานกัมพูชา) ประการสุดท้าย จังหวัดที่เกิดแรงงานข้ามชาติที่กลายเป็นประชากรชายขอบ ได้แก่ แรงงานข้ามชาติในกรุงเทพฯ สมุทรปราการ สมุทรสาคร นนทบุรี และสุราษฎร์ธานี ซึ่งจังหวัดที่แรงงานข้ามชาติ มีโอกาสที่จะกลายเป็นประชากรชายขอบ เป็นจังหวัดที่มีความเป็นเมืองสูง อย่างเช่น กรุงเทพฯ และนนทบุรี หรือในจังหวัดที่แรงงานข้ามชาติจำนวนมาก มีโอกาสทำงานในเรือประมงที่ต้องออกทะเลไปเป็นเวลานานๆ เป็นต้น ในขณะที่ชุมชนแรงงานข้ามชาติในจังหวัดระนอง และตาก มีโอกาสแยกตัวจากชุมชนหลัก อาจเนื่องมาจากในทั้ง 2 จังหวัดนี้ เป็นจังหวัดชายแดนกับประเทศเมียนมา ซึ่งมีแรงงานจำนวนมาก โดยส่วนใหญ่เป็นญาติ-พี่น้อง หรือเพื่อนมาจากหมู่บ้านเดียวกัน มาอาศัยอยู่รวมกันเป็นชุมชนใหญ่ในประเทศไทย

จากการวิเคราะห์ในลักษณะเดียวกันนี้ในกลุ่มแรงงานจาก 3 ประเทศ ทำให้พบว่า แรงงานข้ามชาติจากประเทศ สปป.ลาว มีการบูรณาการทางสังคมที่สมบูรณ์ (โดยเปรียบเทียบ) การเข้ากับคนไทยได้มากที่สุด แรงงานจากประเทศกัมพูชา มีการบูรณาการที่ไม่สมบูรณ์ คือมีลักษณะเป็นการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมมากที่สุด และแรงงานจากประเทศเมียนมามีสังคมที่เป็นสังคมแยกตัวมากที่สุด ทั้งนี้ส่วนหนึ่งน่าจะมาจากการที่จำนวนแรงงานอพยพจากประเทศเมียนมามีจำนวนมากและกระจายอยู่แทบทุกจังหวัดในประเทศไทย จึงมีโอกาที่จะรวมกลุ่มกันเอง แยกตัวออกจากสังคมหลัก มากกว่าแรงงานจากประเทศ กัมพูชา และลาว

และท้ายที่สุด การวิเคราะห์ในลักษณะเดียวกันนี้ในงานและอาชีพของแรงงานข้ามชาติ พบว่าการบูรณาการทางสังคมที่สมบูรณ์มีอยู่ในอาชีพรับจ้าง ซึ่งรวมทั้งรับจ้างทั่วไป รับจ้างทำงานบ้าน ค่าขาย และงานบริการ (ในสถาบันบันเทิง) อาชีพที่ถูกกลืนทางวัฒนธรรม ได้แก่ ประมง อาชีพที่เกิดสังคมแยกตัว ได้แก่ อาชีพประมงต่อเนื่อง และท้ายที่สุดอาชีพที่ก่อให้เกิดประชากรชายขอบในกลุ่มแรงงานข้ามชาติ คือ อาชีพก่อสร้าง และการเข้าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากแรงงาน ที่ทำงานก่อสร้าง หรือในโรงงานอุตสาหกรรม มักอาศัยในที่พักที่นายจ้างจัดให้ ทำให้มีโอกาสน้อยในการเข้าร่วมงานสำคัญทางประเพณีหรือทางศาสนาในประเทศไทย

สรุป

ผลการศึกษาสู่ภาวะ การปรับตัว ทักษะ และพฤติกรรมเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันในสังคม และการเข้าร่วมกิจกรรมกับคนไทย ในกลุ่มแรงงานข้ามชาติจากประเทศเมียนมา กัมพูชา และลาว ซึ่งชี้ให้เห็นการบูรณาการทางสังคมของแรงงานข้ามชาติเหล่านี้ในประเทศไทย พบว่า การบูรณาการทางสังคมที่พึงประสงค์ตามทฤษฎีของ Berry ที่ให้ความสำคัญกับมิติการรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิม และมีติการปฏิสัมพันธ์กับคนไทย มีความสอดคล้องกับระดับความสุขของแรงงานข้ามชาติ โดยแรงงานลาวเป็นกลุ่มที่มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับสังคมไทย แต่ยังคงรักษาวัฒนธรรมเดิมได้ ในทางกลับกันแรงงานจากประเทศเมียนมามีระดับการปฏิสัมพันธ์กับคนไทย การเข้าร่วมกิจกรรม และการดำเนินตามวิถีคุณธรรมจริยธรรมในสังคมปลายทางต่ำกว่าแรงงานกลุ่มอื่น

การบูรณาการทางสังคม จำเป็นต้องเป็นรูปแบบการบูรณาการที่สมบูรณ ซึ่งไม่เพียงแต่เกี่ยวเนื่องกับการเข้าร่วมและมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างเชื้อชาติเท่านั้น แต่ต้องเป็นรูปแบบการปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับสังคมไทย แต่ยังคงรักษาวัฒนธรรมเดิมได้ ผลการศึกษาการบูรณาการของแรงงานข้ามชาติจำแนกตามจังหวัด เชื้อชาติ และอาชีพสะท้อนให้เห็นว่าการบูรณาการที่ไม่สมบูรณ ยังมีอยู่ในสัดส่วนที่สูงถึงประมาณ ร้อยละ 80 ไม่ว่าจะเป็นการบูรณาการในรูปแบบการถูกกลืนทางวัฒนธรรม เกิดสังคมแยกตัว หรือการก่อให้เกิดประชากรชายขอบ นอกจากนี้ปัจจัยแวดล้อมของพื้นที่ และอาชีพก็มีอิทธิพลกับศักยภาพในการบูรณาการทางสังคมของแรงงานข้ามชาติด้วยเช่นกัน

เมื่อเราได้ทราบว่าจังหวัดใด มีพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ติดชายแดนอย่างไร แรงงานข้ามชาติประเทศใดประกอบอาชีพอย่างไร มีการบูรณาการที่โดยเปรียบเทียบแล้วไม่สมบูรณหรือไม่พึงประสงค์ และจะก่อให้เกิดปัญหาหรือการพัฒนาที่ไม่สมดุล และเกิดสภาวะที่ตกต่ำ เราสามารถศึกษาต่อเนืองเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาเหล่านี้ได้ตรงยิ่งขึ้น จากที่ทราบเบื้องต้นจากการวิเคราะห์ก่อนหน้านี้ว่าแรงงานข้ามชาติยังต้องการเวลาในการปรับตัวอีกหลายๆ มิติ และต้องได้รับการพัฒนาในหลายๆ ด้าน จึงสามารถพัฒนาบรรยากาศของการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีคุณค่าด้วยกันทั้งสองฝ่าย บางครั้งการบูรณาการที่ไม่สมบูรณที่กล่าวแล้วทั้ง 3 ด้าน (Assimilation, Separation, Marginalization) อาจต้องการเวลา และการจัดการเชิงนโยบาย และการพัฒนาทัศนคติและแนวทางปฏิบัติทั้งในฝ่ายประเทศผู้รับแรงงาน และฝ่ายแรงงานเอง เพื่อเป้าหมายของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและเกื้อกูลกัน และเป็นสังคมหนึ่งเดียวที่มีลักษณะสังคมพหุวัฒนธรรมเชิงพัฒนาได้ในอนาคต

อย่างไรก็ดี การศึกษาครั้งนี้ ยังมีข้อจำกัดอยู่ทั้งประเด็น validity และ reliability ของข้อมูลซึ่งต้องใช้พนักงานสัมภาษณ์ที่ใช้ภาษาของแรงงานข้ามชาติ การสุ่มตัวอย่างแบบ snowball การวิเคราะห์เชิงปริมาณครั้งนี้ อาจเป็นแนวทางเบื้องต้นในการศึกษาต่อไปซึ่งสามารถใช้การศึกษาเชิงคุณภาพมาเพิ่มเติมได้ การวิเคราะห์การบูรณาการทางสังคม ใช้เกณฑ์ค่าเฉลี่ยของแรงงานข้ามชาติเองทั้งหมด จึงเป็นเกณฑ์เชิง relative เท่านั้น ยังไม่มีเกณฑ์เชิง absolute ว่าการรักษาวัฒนธรรมของตนเองต้องทำมากน้อยแค่ไหนจึงจะเรียกว่าพอดี และปฏิสัมพันธ์กับคนไทยเองก็ยังไม่มีการวัดที่บูรณาการสมบูรณ ต้องทำมากน้อยเท่าไร ซึ่งทฤษฎีของ Berry นี้ ยังต้องการการศึกษาการวัดให้ได้เกณฑ์เหล่านี้ในบริบทของสังคมไทยด้วย ซึ่งอาจถือว่าเป็นสังคมค่อนข้างเปิดอยู่แล้ว เกณฑ์ที่ใช้อาจต้องเหมาะสมกับประเทศไทยด้วย อย่างไรก็ตามการศึกษาครั้งนี้เป็นการเริ่มต้นเพื่อสร้างความเข้าใจและพัฒนาตลอดจนแก้ไขปัญหาการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคมไทยที่มีแรงงานข้ามชาติอยู่เป็นจำนวนมากและส่วนหนึ่งจะกลายเป็นสังคมไทยเองในอนาคตโดยหลีกเลี่ยงไม่ได้

เอกสารอ้างอิง

- การเคหะแห่งชาติ. (2558). รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการการวิจัยและพัฒนาการสำรวจและการคาดการณ์ความต้องการที่อยู่อาศัยของประเทศไทยในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560–2566). นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ปัทมา ว่าพัฒน์วงศ์, อภิชาติ จำรัสฤทธิรงค์, สุรีย์พร พันพืง, อรทัย หรุเจริญพรพานิช และกัญญา อภิพรชัยสกุล. (2558). ขนาดและการกระจายของประชากรข้ามชาติ สัญชาติ พม่า กัมพูชา และลาว ในประเทศไทย พ.ศ. 2558: การประมาณจากข้อมูลหลายแห่ง. ในการประชุมวิชาการประชากรศาสตร์แห่งชาติ 2558 จัดโดยสมาคมนักประชากรไทย 20 พฤศจิกายน 2558.
- ยงยุทธ แฉล้มวงษ์, ชนิษฐา ชงประยูร, และลลิตา ละสอน. (2556). ผลกระทบเชิงนโยบายต่อการพัฒนาประเทศด้านแรงงาน: ศึกษาจากผลการคาดการณ์ประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2553–2583. ใน ปัทมาว่าพัฒน์วงศ์ ปราโมทย์ ประสาทกุล สุรีย์พร พันพืง (บรรณาธิการ). การศึกษาวิเคราะห์ผลกระทบเชิงนโยบายต่อการพัฒนาประเทศจากผลการคาดการณ์ประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2553–2583. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2556). การคาดการณ์ประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2553–2583. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว. (2559). ข้อมูลสถิติรายเดือนเกี่ยวกับ แรงงานต่างด้าว ณ เดือนมกราคม 2559, สืบค้นเมื่อ 10 มีนาคม 2559, จาก <http://wp.doe.go.th/wp/images/statistic/sm/58/sm1258.pdf>
- สุชาดา ทวีสิทธิ์ และบงกช นภาอัมพร (2554). การผสมผสานรวมชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย ในเจอร์ล ดับเบิลยู ฮิวเก็ท และอภิชาติ จำรัสฤทธิรงค์ (บรรณาธิการ). รายงานการย้ายถิ่นของประเทศไทย 2554 การย้ายถิ่นเพื่อการพัฒนาในประเทศไทย: ภาพรวมและเครื่องมือสำหรับ ผู้กำหนดนโยบาย (หน้า 159–173) IOM: บริษัท เอฟเอส พี เน็ทเวิร์ค จำกัด.
- อภิชาติ จำรัสฤทธิรงค์, จรัมพร โห้ล่ายอง และกัญญา อภิพรชัยสกุล (2554). ชีวิตความเป็นอยู่ของแรงงานข้ามชาติใน 11 จังหวัดสำคัญในประเทศไทย ปี พ.ศ. 2553. ใน สุรีย์พร พันพืง และ มาลี สันภูวรณ์ (บรรณาธิการ). ประชากรและสังคม: จุดเปลี่ยนประชากรจุดเปลี่ยนสังคมไทย (หน้า 215–233) นครปฐม: สำนักพิมพ์ประชากรและสังคม.
- อภิชาติ จำรัสฤทธิรงค์, สุรีย์พร พันพืง, วาทินี บุญชะลิกษ์, จรัมพร โห้ล่ายอง, เฉลิมพล แจ่มจันทร์, กัญญา อภิพรชัยสกุล และศิริพร ยงพานิชกุล (2557). โครงการพำมิตร-2: รายงานการสำรวจข้อมูลผลกระทบโครงการส่งเสริมการป้องกันเอ็ดส์ในแรงงานข้ามชาติประเทศไทย ปี พ.ศ. 2557. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล และมูลนิธิรักษ์ไทย.
- Berry, J. W. (1992). Acculturation and adaptation in a new society. *International migration*, 30(s1), 69–85.
- Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied psychology*, 46(1), 5–34.
- Berry J. (2002). *Conceptual approaches to acculturation*. In: Chun K, Organista P, Marin G, editors. *Acculturation: Advances in theory, measurement, and applied research* (pp. 17–37). Washington, DC: American Psychological Association.
- Boonchalaksi, W., Chamrathirong, A., & Huguet, J. (2012). Has Permanent Settlement of Temporary Migrant Workers in Thailand Begun. *Asian and Pacific Migration Journal*, 21(3). 387–404.
- Huguet, J. W., & Chamrathirong, A. (2011). *Thailand Migration Report 2011*. Bangkok: International Organization for Migration, Thailand office.
- Sciortino, R., & Punpuing, S. (2009). *International Migration in Thailand 2009*. Bangkok: International Organization for Migration, Thailand office.